

ЕВРОПЕЙСКИЯТ СЪЮЗ И БЪЛГАРИЯ- ГЕОГРАФСКИ РАЗМИСЛИ

Нели Веселинова

Софийски Университет „Св. Климент Охридски“,

РЕЗЮМЕ — България е редовен член на ЕС над 10 години. Според статистиката това е достатъчно дълъг период за изводи и препоръки. Обикновено се правят географски сравнения и се изтъква или задоволство или частично критично отношение. В българското общество, съзнателно и постоянно, по повод на ЕС се повтаря бедността на България. Това предизвиква неудовлетворение сред населението и възниква въпросът „Защо се прави това и има ли изход“?

Ключови думи: ЕС, география, членство в ЕС, България

THE EUROPEAN UNION AND BULGARIA- GEOGRAPHICAL THOUGHTS

Neli Veselinova

Sofia University "St. Kliment Ohridski"

ABSTRACT - Bulgaria is a regular member of the EU for more than 10 years. According to statistics, this is a long period for conclusions and recommendations. Geographic comparisons are made and satisfaction or partial criticism are emphasized. In the Bulgarian society, conscious and constantly, the poverty of Bulgaria is repeated again and again. This causes dissatisfaction among the population and the question "Why is this done and is there an outcome"?

Keywords: EU, geography, EU membership, Bulgaria

ВЪВЕДЕНИЕ

В България, днес, до голяма степен не може да се даде точна квалификация на представянето на ЕС, но има изглед на едностранчива и еднопосочна. Няма анализ, няма недостатъци, няма критика. В същото време не само че има държави, чието население не желае да членува в ЕС, но дори има и отхвърляне чрез допитване. А се забравя историята с

планираната от „експертите“ обща конституция. По определение експертът е концентрат на обществената мисъл и го създава като мнение. Но когато се оказва, че имаме разминаване между т.н. експерти, играещи ролята на политици и представители на правото, икономиката, екологията и т.н., с мнението на населението, каква е истината за това общество?

Целта на настоящото изследване е да предложим едно мнение, което извира от българските реалности. Ние, от България, имаме предимството не само да сме членове на ЕС, но познаваме и неговото минало, без да носим отговорност за него.

Обект на изследване е ЕС и България, а предмет – българските процеси и реалност.

Задачите са многопластови, но най-важните са да конкретизираме проблемите и да анализираме съвременното състояние на ЕС и на българското общество.

МАТЕРИАЛИ И МЕТОДИ

Необходимата информация е получена чрез различни методи. Изборът на конкретен метод зависи от редица фактори, най-съществените от които са: продължителност на изследването, разполагаме финансов ресурс и други.

Основният източник на статистическа информация е Националният статистически институт.

Основните методи за набиране на информация са: ретроспективен анализ, статистико-демографски метод, картографски метод, анализ и синтез.

От общонаучните методи е приложен методът на системния анализ и логическият метод.

От частните методи в географската наука са приложени методът на наблюдението, описанието, сравнението. Историческият метод също е използван с оглед по-добро разработване на изследването.

Много са авторите, работили по проблематиката, свързана с развитието на ЕС и България. Този въпрос при географите е разглеждан от Бояджиев, Веселинова. Патарчанов и други.

РЕЗУЛТАТИ

Въпреки, че България е редовен член на ЕС, нейното поведение е съвсем пасивно. Страната има натрупан достатъчен опит от членство в политико-икономическа организация на международно равнище и добре знаем до какви поражения водеше подобна пасивност по времето на бившия СССР. За разлика от бившия СИВ, в ЕС според договорите за членство и на практика, никой не пречи на всеки член да защитава позицията си съвсем открито.

Днес съществуват редица въпроси, чийто отговор изглежда ясен, но реалността е друга. Как се създаваше и за какво се създаваше ЕС? Днешната организация функционално наследник ли е на замисъла на бащите-основатели? Все интересни въпроси. ЕС се създаде и по политически и по икономически причини. Политическият мотив беше да се предотврати немски военен реванш по модела на Втората световна война. Политическите идеи на Шуман и

другите автори са опит за преодоляване на мирните договори след войната от 1939-1945 г. Самите те приличат по своята „справедливост“ на договорите, отново сключени с победените във Франция. Серията от икономическо събиране на немската и на френската икономика е на политическа, но не е на географска и икономическа основа. Достатъчно е днес да потърсим прякото наследство от онези стопански инициативи. Ако елиминираме политическите и военните мотиви, особено американските, какъв икономгеографски модел можеха да представляват онези Франция и Германия? Франция на дъб Гол беше страна-победител, но подобно на Обединеното кралство изживяваше болезнено разпадането на колониалната си система. Да се представят националните икономики на такива велики страни като едностранчиво търсещи, -едната въглища, а другата стомана... и идва идеята за взаимната размяна... Икономически и Германия и Франция тогава имат изградени географии както на стопанството на собствените им територии, така и при различното взаимодействие с други територии. Все пак Франция по това време все още е колониална държава. Американската помощ има и конкретна географска задача: да преориентира бившите врагове един към друг. Малките държави наоколо само ще уплътняват пейзажа и няма да имат друг избор освен прякото участие.

От днешна идеологическа гледна точка ЕС има антисъветска насоченост. Той трябва да спре възможността комунистическите и другите леви западни партии да дойдат на власт след войната по мирен път. Това можеше да стане само ако бързо се създаде високо жизнено равнище на обикновените хора. Съветската Източна Европа вече беше създавала своя Съвет за икономическа взаимопомощ и Западът трябваше да отговори.

Независимо от официалната религия и от вероизповеданията на конкретните участници, историкогеографската основа, както би написал вероятно Хънтингтън, беше католическата. Широката автономия и водещата роля на принципа на субсидиарност бяха вкарани в развиващото се гражданско общество. По тях икономическата организация на Западна Европа коренно се различаваше от източните конкуренти. Там социализмът не можеше без тоталното централно планиране, при което държавата беше инструмент на комунистическата партия.

Дали основателите на ЕС са виждали неговата бъдеща комплексност и териториални амбиции е трудно да се каже. Едва ли. Още през втората половина на 50-те години на XX век, когато се полага началото, първите страни от ЕС вече надминават предвоенната си икономика и с американска помощ тръгват по непознат икономически път. Те изоставят колониите и решават как да преориентират стопанството си само на собствената си територия. И ако изолираната на островите си Япония нямаше друго решение освен собственото си саморазвитие с помощта на вносни технологии и суровини, то Западът тръгна по пътя на по-екстензивното развитие, разчитайки на неоколониализма. Казано индиректно: “Западът избира гастарбайтерите, а Япония роботите“. Технологичната модернизация в Западна Европа стана по-късно.

Как влияеше географският фактор при създаването на ЕС? Формално погледнато, търсеше се неговото отслабване заради съседството на страните-членки. Те все повече разчитаха на себе си и на съседите си, отколкото на колониите. В същото време обаче, именно движението по територията залегна в основата на Съюза. В това отношение личеше влиянието на географските теории за организацията на стопанството и на целия обществен живот като цяло. Ако се анализира още договорът от Рим от нашата гледна точка, ще се види, че регионалното развитие и земеделието имат водеща роля.

В тези области държавите от ЕС извървяха сложен път. Още в края на 50-те и в началото на 60-те години на XX век те задоволиха нуждите си от собственото земеделие, с изключение на царевицата. От тогава те преминаха бързо през предпродуктивистката, продуктивистката и постпродуктивистката земеделска парадигми и сега търсят модела и реализацията на четвъртата земеделска парадигма. Зад този феноменален успех стои

американския пример и насърчение за развитието на западноевропейския агробизнес още с плана Маршал.

В регионалното развитие западното общество, с едно голямо закъснение, разбра защо Ван Гог в бурното строене на пушещи комини и плетеница от жп линии рисуваше слънчогледи. Увлечението по индустриализацията и по урбанизацията събра толкова обществени трудности и злини, че още след голямата война и в САЩ и в Западна Европа хората, които имаха финансова възможност, започнаха да напускат центровете на градовете и да се заселват в околностите им, сред природата. След няколко десетилетия вече имаме градски центрове без жители, обекти за екскурзии и сборище на хора от низините. След философите с техните теории за постиндустриалното общество то дойде и като обществена практика. Стопанството реално се изнесе от традиционните си площадки край старите жп гари и пристанищата и се събра в зони, клъстери и огромни търговски обекти, където се продава всичко “от игла до самолет”.

В регионалното развитие най-голямото събитие бе разочарованието от традиционната урбанизация, която вече посегна към здравето на своите жители. Логично отново на помощ дойде историята и географията. И тъй като ЕС вече открито конкурираше Римската империя като единственото обединение на цяла Европа, то именно Рим посочи решението-модерната рурализация и други подобни термини и политики като обратен полюс на урбанизацията и индустриализацията, които дотогава нямаша алтернатива. Все още де-процесите (деконцентрация и децентрализация) и рурализацията са в зародиш. Въпреки всичките желаниа и политики със съответните разходи все още т.н. сближение/кохезия е по-скоро пожелание. Големият географски проблем е неслучващата се кохезия. Типичен е примерът с българското земеделие. Според договора за приемането на страната тя трябваше да извърви 10-годишен период на приспособяване към агросектора на ЕС. Как можеше да стане това като според договора българските земеделци хем трябваше да станат конкурентни, хем да получават по-малки субсидии? След 10-тата година на редовното членство субсидиите трябваше да се изравнят, но и днес това не е факт?

Разликите между териториалните единици растат въпреки обратните политики. Колкото и да се разширява ядрото на ЕС, териториалната организация на ЕС по вертикалата остава без промяна. Дори ако разгледаме регионалното развитие на цяла Европа без евроазиатската Русия ще установим, че въпреки всички обществени вибрации промените са малко.

Все още рурализацията не се разбира и се подценява. Изходът се търси в различните политики на репресии към милионите жители, събрани на малка територия заради миналите разбирания за жизнен стандарт. От една страна животът в класическите градове става все по-труден, скъп и вреден за здравето на жителите си. От друга страна властта, а донякъде и науката, забравяйки географията и миналия исторически опит на хората, чрез все по-големи ограничения и забрани търсят изход от задълбочаващата се градска криза. Растящото внимание към рурализма като възможна алтернатива на урбанизма е положително явление. Според нас все още към рурализма като обществено явление има едно остаряло разбиране, което вече е неправилно. Типичен е примерът на България. Политиката за развитие на руралните райони е част от активността на министерството на земеделието. Рурализмът се свежда до земеделието, което е погрешно още от времето на Римската империя. Руралните райони трябва бъдат част от активността на регионалното министерство. През 2012 г., предимно селските райони, определени по европейската типология на „градски-селски“ райони на ниво област (NUTS 3), заемат 81 % от територията на България и 39 % от населението¹. В България латинският термин рурализъм се превежда като земеделски, селски

¹ <http://www.dfz.bg/bg/prsr-2014-2020/prsr--2014-2020/>

райони. Това показва професионалното неразбиране на рурализма като начин на живот с целия комплекс от особености.

Проблемът център-периферия остава вечен. Очерталата се перспектива България да достигне средното равнище на ЕС след две-три поколения не може да получи одобрението на днешното българско население. И то пасивно се съпротивлява като емигрира в невидан от многовековната ни история размер.

Какви са географските резултати от досегашното териториално разширение Съюза? С разширението на ЕС растеше и неговата нехомогенност. Почти винаги новия член бе по-слабо развит дори от средните общи показатели. След първите страни-членки по правило следващите членове са все по-бедни и по-бедни. Както вече беше казано по друг начин, териториалното разширение на ЕС не доведе до промени в географската му конструкция. Затова моделът „център-периферия“ се реализира чрез разширяване на периферията. Описваното в миналото очакване на западните страни ЕС бързо да се превърне в световна сила чрез източното си разширение след падането на комунизма не се осъществи. Илюзиите, че с механичното нарастване автоматично ЕС ще се превърне в световна сила се натъкнаха на вътрешна съпротива. Тя дойде от самите граждани. Роди се евроскептицизмът, отрицателните резултати от няколкото национални референдума изпариха желанието за обща конституция. Разочарованието, наречено евроскептицизъм, има своето географско измерение. На Запад са разочаровани заради по-голямото изоставане на източните европейци, отколкото са предполагали. Пример е разликата между двете обединени части на Германия. Въпреки огромните усилия на най-развитата западна държава различията все още остават и предизвикват обществено напрежение. В Източна Европа също има разочарование. Възрастните са разочаровани от продължаващата криза и бедността, а младите направо емигрират.

Може свободно да се каже, че при разширението на ЕС географският фактор беше подценен. Ролята на икономиката бе надценена. На политическия и на военния фактор, -също. В ЕС влязоха нови култури, религии, азбуки, народи съвсем различни от англо-саксонците и латините. Всяко разширение води до нарастване на нехомогенността. В развитието на Съюза вече съвсем нормално се развиват различни регионални политики, които го отслабват. Става дума не за дискусии или мнения, а за различни и дори противоположни по посока политики - отношението към емигрантите, към субсидиите, към френско-немското желание за промени в транспортната политика. Най-тревожният факт, разбира се, е Брекзита и липсата на анализ у европейските политици. Този дефект, да не се дискутират никакви слабости и властта да се демонстрира пред обществото като идеална, на нас, българите, ни е добре познат. У европейските политици любима тема е популизма, който според тях е много вреден. Но кой го създаде, кой с дейността си го поддържа?

ДИСКУСИЯ

Опитите за създаване на групи от държави вътре в Съюза показват, че различията се задълбочават. Според нас, политиката на бързо разширение на ЕС трябва да бъде спряна. Време е да се потърсят политики на анализ и решаване на проблемите, а не те да се прикриват с общи програми, субсидии, и да се отлагат. ЕС досега е толкова слаб като обща сила, че сам се поставя в ролята на наблюдател и на помощен участник в световната политика.

Досега никой не е намерил технология за смилане на етническите, културните и другите различия, които в същото време са основа за идентичността на онези групи от населението, които определят името и властта в дадена европейска държава. Съвсем съзнателно ЕС се създава на политическа, военна и особено на икономическа основа, но при разширяване на своя цивилизационен обхват той отбягва въпроса за териториалните и

междуетническите конфликти. Следователно не може да се иска някаква универсална и във времето, но и по територията идеология и нейната политика, без конфликти.

Правилно на поддържащо равнище ЕС не се впуска все още в подробна конкретна политика. Опитът с NUTS какво показва? Може би българският опит може да е много полезен. Имаме сериозно изоставане в рамките на 30 до 80 години! За какво хармонично членство в Съюза да мислим? Минаха над 10 години от членството и 30 години от 1989 година. Нищо не е променено като географска конструкция от 60-те и 70-те години на миналия век, когато в България се създадоха териториалните единици, които днес са основата на българското регионално развитие-NUTS 2, 3, LAU 1, 2. Може ли с старото устройство на територията да се гради ново общество?

Колкото слизаме по вертикалата на регионалното устройство, толкова растат междутериториалните различия както между държавите, така и вътре в самите тях. И ако при съседни държави с еднаква религия и близка култура политиката, стопанството и НАТО могат да дадат надежда за търсене на форми на презгранично сътрудничество, то как стои въпроса на Балканите, които граничат с Турция, но в самите себе си имат наследството на Османската империя в лицето на исляма? Има ли съседни държави в Европа, които да нямат наследени конфликти от миналото? Вече над 70-години в Европа няма голяма война. Дали обаче беше решен завинаги поне един от етническите или религиозните конфликти? Категорично не. Чиновниците на ЕС произвеждат огромна по количество документация, националните парламенти и този на Съюза отдавна дават продукцията, която не е по силите на обикновения гражданин.

Дали в ЕС страните членуват при равни условия? Не. И точно от тук извира негативното отношение към Съюза, което не намалява във времето. Два примера. Според договора за приемането на България страната имаше период от 10 години, през който тя трябваше да приспособи своя агробизнес. Субсидиите в края на периода трябваше да достигнат равнището на субсидиите в старите страни-членки. Периодът измина, но разликите остават и то в големи измерения. А агробизнесът осигурява доходите на по-голяма част от населението на България, отколкото в много от другите страни. Вторият пример е с храните. Тук производителите продават продукти с различно качество като в Източна Европа винаги качеството съзнателно е по-ниско. И, което е направо шокиращо, това в най-големи размери става при детските храни!!!

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Вътрешните различия в ЕС растяха и алармираха. Богатата евробюрокрация обаче нехаеше и се стигна до БРЕКЗИТ и до растящото недоволство от народите и правителствата на все повече държави-членки. Има нужда от дълбока вътрешна реформа, която изисква време.

Необходимо е ЕС да се намеси активно в развитието на съседните му африкански и азиатски територии. Това не е познатия неокOLONIALIZЪМ, а борба за неговото бъдеще.

Членството в ЕС все още се подкрепя от по-голямата част от населението на Съюза. Все повече държави желаят да членуват в него. Дори в Обединеното кралство хората разбраха грешката си и повечето от тях желаят да няма Брекзит. В България подкрепата към ЕС също е голяма. Но в същото време не намалява делът на евроскептиците. Особено на тези, към които географията има най-голямо отношение.

ЛИТЕРАТУРА

1. Бояджиев, В. (2013) Икономгеографските приоритети на българското земеделие. Изд. Парадигма. С. (Boyadzhiev, V. (2013) Economgeographical priorities of Bulgarian agriculture. Paradigm. S.)
2. Веселинова, Н. (2016) Приоритети в локалното развитие на източната част на Софийската котловина. Изд. Парадигма. С. (Veselinova, N. (2016) Priorities in the local development of the eastern part of the Sofia valley. Paradigm. S.)
3. <http://www.eupro.bg/blog/syveti/koi-sa-selskite-raioni-v-bylgariya-20> (ползван последно на 22.03.2019 г.; 13:03 ч.)
4. <http://www.dfz.bg/bg/prsr-2014-2020/prsr--2014-2020/>(ползван последно на 13.04.2019 г.; 17:09 ч.)
5. Boyadzhiev, V., V. Zarkov, N. Veselinova, Pl. Patarchanov (2018) Socio-economic approach in subdividing territory into regions in Bulgaria – traditions, current achievements and problems <http://science.uard.bg/index.php/regions/article/view/435/374> (последно ползван на 03.02.2020 г; 13:31 ч.)